

A szél és a nap.

Gyulai Pál egyik legnépszerűbb költeményének, az 1846-ban írt *A szél és a nap*nak ötletes elgondolásra valló és epigrammás csattanóban végződő tárgya nem az ő leleménye.

Kétszer is volt módomban kimutatni, hogy Gyulai Pál szívesen engedett irodalmi hatásnak; ez sugalmasan kapta meg, de művészi erővel és egyéni színnel vetítette elénk.¹ Ezúttal *A szél és a nap* forrására esik tekintetünk.

Hegedüs Sámuel *Költői Próbáiban*² nem egy mesét találunk. Az olvasóhoz intézett ajánlásában a mese meghatározására törekszik; „atyafias“-nak találja a szatirával, melegen szól Péczeli Józsefről, „kinek meséi az ártatlan gyermeki kor formálásában különösen sokat befolytak“; még melegebben ír Fáy Andrásról; meséi, mint egyéb alkotásai is „akármely nemzet classica-literatúrájának becsületére szolgálnak“.

Hegedüs Sámuel is megpróbálkozik ezzel a műfajjal. Egy-egy történetének tárgya szellemességről és ötletes leleményről tesz bizonyosságot. (*Bor János végső órája, Ugyanazon portéka legolcsóbb és legdrágább, A Kavári és a varéb.*) Eleven sziporkázású *A szelesség mestersége* és *Az arany horoggal halászó*, fordulatos *A varjú éneke* és a *Róka-taktika*, elmés szatira nyilvánul *A filozóf és schuster*-ben. Sajnálatos azonban, hogy a szellemesség szikrája hamar elvillan, az ötlet ereje menten elbágyad a *Musa pedestris* útját járt, sivár fahangon szóló „költő“ fanyar unalmú soraiban.

Hegedüs Sámuel *Költői Próbáiról* már esett szó. Hegedüs István foglalkozott vele.³

Hegedüs Sámuelnek 11 szakos tanítómeséje, *A szél és a nap*, nem kisebb okulást nyújt (II. k., 148—150. l.). Esóptól furesát tanult; mint gyermek nevetett is rajta, de később sok hasznát vette:

A' szél és a' nap fogadnak,
A' fogadás tartalma,
A' mi felett perben vagynak:
Mellyiknek több hatalma.

A szél nekikerekedik, a vén erdő csikorog, dül-fül, mintha a világ vége jönne. Egy utas „lengeteg“ köpönyeggel tart a város felé; a köpenyt a szél „innét és túl“ fordítja, de még jobban „öszve szorítja“ azt az utas. Majd a nap áll elő: az utas alig mozog már; izzadsága „csorog“, egy ingre vetkezik. A szél nagy szelességével elvesztette a pert, sugara melegével a nap nyert.

¹ *A Gonosz mostoha meséje*. Budapesti Szemle, 1911. — Gyulai Pál *Szülgyi és Hajmási-ja s Vörösmarty Mihály Eger-je*. EPhK., 1911.

² Bonyhai Hegedüs Sámuel (1781—1844) Nagyenyeden tanár, itt nyomtató műhelyt is alapított; egyházi szónok, a M. Tud. Akadémia I. tagja volt. Könyve Kolozsvárott, 1837-ben jelent meg.

³ *Egy adoma vándorútja — pár szó Arany Fülemüljéről*. Budapesti Szemle, 1891. dec. sz.; ld. még Versényi György: *A fülemüle története*. Magyar Polgár, 1902; Voinovich Géza: *Arany János életrajza*, II. k., 308—309. l.

Kiderül: nem kicsiny mesterség az emberrel bánni tudás; kár erőszakhoz folyamodni ott, hol szelídséggel is nyerhetünk; a hideg szél fuvalmára a virág is bezárja magát, a szív is elzárkózik az erőszak elől:

Főkép, hogy ha a' nevelő
Férjfi csendességgel bán',
Megnyil' előtte a' szív 's fő.
'S ember lesz a' tanítvány.

Hegedús meséjének kivált két sajátására kell rámutatnunk: verselése és nyelve kopár ridegségére, másfelől tanító törekvésének megállásra jutni nem tudó, újabb példákkal való megrakodásra kész, fakó unalmú pepecselésére.

Magunk elé képzeljük a fiatal Gyulai Pált: milyen függévé tudná ő átteremteni ezt a cammogó verset. Meg is cselekedte, mégpedig úgy, hogy a rideg nyelvet eltünteti; a versenyző szelet és napot a megszemélyesítés eleven életet sugárzó erejével indítja munkába; azt felfuvalkodottságában, „zúgó-búgó“ hatalmában láttatja velünk, ezt, a jó öreget, amint „hő sugárral“ indul a cél felé. Verselése is híven simul a költemény hangulatához. Művészi készséggel segített a másik bajon is: ne legyen elnyúlósodó a morál, mert erősen érzi, hogy így a tanító törekvés jeges közöny botlató kővén buknék el. Jól tudta, hogy több a kevés a soknál, ha ez a versenytörténet így ér véget:

Fgykor régen így nyere meg
Szél úrfit az öreg nap:
Többet ésszel, mint erővel,
Így közel, úgy hamarabb.

Gyulai úgy tett, mint *A fülemülét* (1854) Hegedús Sámuelnek *Kinek énekel a fülemüléjéből* merítő Arany János: a versből költemény támadt, a holt anyag pezsgő életre kelt.

Fejtegetésünkben arra törekedtünk, hogy az érdeklődést rátereljük Gyulainak egy eddig figyelmen kívül rekedt forrására. Papp Ferenc nagyértékű *Gyulai Pál*­jában élesen utal arra, hogy gyermekmeséiben az elbeszélés módja híven simul a műfaj szelleméhez: „Ezek közül *A szél és a nap* s *A tudós* már minden mesterkéeltség nélkül s mégis művészi számítással létrejött alkotások“ (I. k., 166. l.). Most, hogy *A szél és a nap* a szónak ősi valójában értelmezett *nyers* anyagára rámutattunk, aligha cselekedtünk egyebet, mint azt, hogy a filológia síkjára vetítettük Papp Ferenc ítéletét; igazoltuk, hogy a Hegedús Sámuel szolgáltatta tárgyban Gyulainál valóban nyoma veszett a mesterkéeltségnek, mint Arany Jánosnál is, másfelől rámutattunk erre a mozzanatra is: olyan számítással *szűkíti* költői keretbe, majd önti művészi alakba, mint amilyen nekividámódó hangulatban *tágtja* Arany János a maga keretét s ömlesztvi alkotására áradó kedvtelésében a komikai derű és a játékos gúny költői varázsát.⁴

Elek Oszkár.

⁴ Példakép Hegedús és Arany egy-egy helyére utalunk. Hegedús a fülemüle fütyyének tulajdonjoga miatt veszekedőkről ezt írja:

Kerten által, mint a' kutyák,
Egy­mást jól öszve rángatják
'S végre kádira mennek.

Babits Mihály Horatius-fordításai.

A szerencsés véletlennek köszönhető, hogy Babits Horatius-fordításainak, a fiatal Babits legkorábbi fennmaradt költői műfordítás-kísérleteinek eredeti kézírata éppen most került elő, amikor folyóiratunk legutóbbi számában Rédey Tivadar élményi színekben gazdag foglalatban közzétette Babits első bírálatát, műfordítói elveit megvilágító egyik első, talán legelső megnyilatkozását.¹ Ebben az 1905-ben készített, tanulmányvá mélyült bírálatban a modern magyar essay legnagyobb művésze már említést tesz a saját Horatiusáról („a másik [Carm. Liber I. 38.], kisebb műfordítás nekem talán még jobban tetszett ennél, annál is inkább, mert ezt a versikét egyszer magam is megpróbáltam lefordítani“²), melyet, akárcsak a poétát, eléggé lesajnál: „nem

Arany János kedélyesen, ötletesen, perdülő elevenséggel és a nyelv izeszamatos erejével rajzolja Péter és Pál rossz szomszédságát:

Ez sem enged, az sem hagyja
S a két ház kiesinye, nagyja
Összehorgolnak keményen,
Mint kutyájok a sövényen
Innen és túl összeugat
S eszi mérgében a lyukát.

Valószínűnek tartom, hogy Arany János figyelmét jó barátja, Gyulai Pál, hívta fel Hegedűs Sámuel *Költői Próbáira*.

Földessy Gyula Waldapfel József *Katona József*éről írott bírálatában azt írja, hogy Gyulai Pál *A szél és nap* című verses meséjét Herderből fordította. (Orsz. Középisk. Tanáregyes. Közl., 1943.) Elég a 3. és 4. versszakokat összevetnünk a Herderével, hogy lássuk: ez a röptén útjára eresztett itóét elfogadhatatlan.

Wird verzweifelt nun und ruht;
Und ein lieber Sonnenschein
Füllt mit holder, sanfter Glut
Wanderers Gebein.
Hüllt er nun sich tiefer ein?
Nein!
Abwirft er nun sein Gewand,
Und die Sonne überwand

Übermacht, Vernunftgewalt
Macht und lässt uns kalt;
Warme Christusliebe —
Wer, der kalt ihr bliebe?

Mosolyog a jó öreg nap
S hő sugárral, fényes-szépen
Megindul a tiszta égen.
Hát a vándor mit csinál?
Lassabban megy, meg is izzad,
A meleget alig állja,
Majd a köpenyt földhöz vágja,
S hogy pihenjen rajt', megáll!

Egykor régen így nyéré meg
Szél urfit az öreg Nap:
Többet ésszel, mint erővel,
Így közel, úgy hamarabb.

Tagadhatatlan, hogy tárgy történeti szempontból Földessy figyelmeztése értékes, de következtetése a kritikát nem állja ki.

¹ Babits Mihály kritikai „stílusgyakorlata“ 1905-ből. Irodalomtörténet. 1943. 81–86. l.

² A *dált betűs* szöveget mi emeltük ki.

valami római Burnsöcske, ő a filozófus-bonvivant, és erősen civilizáció-termék. Múgond az egyszerűsége, finomság az igénytelensége, s természetessége ravasz filozófia“, vagy „Berzsenyink... őszintébb, rokonszenvesebb és jobb költő Horatiusnál“. Rédey kísérletét, Horatiusnak „nemzeti méreteiben“ való bemutatását, érdekesnek tartja, bár a teljes Horatius hasonló módon való feloldozását megoldhatatlannak is.³

Babits egyéb Horatius-fordítását is fölemlíthette volna, hiszen kéziratának bizonyossága szerint ekkor már az általa említetten kívül kettő is volt készen. Az egyik, a Neobuléhoz szóló (Carm. III. 12.) alá nevének az iskolai értesítőkből és korai, nyomtatásban is megjelent kísérleteiből (még 1907-ben is!) ismert Babits-változatát írta. Ennek a Horatius-versnek formai sajátossága foglalkoztathatta Babitsot, amit az is bizonyít, hogy a negyedik versszak végéhez hozzáfűzte annak ritmus-alakját. A másik bizonyítékra a Neobuléhoz írt versfordítás ismerete nélkül mutattak rá: a *Laodameia* kórusaiban fedezve fel a horatiusi Neobule veszmértékét.⁴

Az Epodusok 14-ik darabja már megjelent két helyen: először a *Hangszóró* című ifjúsági „irodalmi és kritikai folyóirat“-ban,⁵ a következő jegyzet kíséretében: „Babits Mihály ezt a Horatius-ep[od]ost még 1900-ban, tehát 8-ik gimnazista korában fordította le s máig kéziratban maradt“. Az érdekes fordítás még egy alkalommal, a *Horatius Noster* (1935) gyűjteményben (1902)-es évjelzéssel látott napvilágot (116. l.) Az azóta előkerült kézirat kétséget kizáró véglegességgel eldönti, hogy a fordítást „*Irtam 1901. Szekszárd*“. Érdekes a vers alá írt megjegyzése: ez is műfordításainak formai problematikájához nyújt jellemző adalékot.

A fiatal Babits, mint láttuk, nem sokra tartotta Horatiust, azonban mire pályája végéhez jut, ez a felfogása érthető módon nagy változáson megy át: *Az európai irodalom történetében*⁶ már így ír az „arany középszer“-nek (fiatal korában nyilván ezért vetette meg Babits!) a világirodalomban legnagyobb poétájáról: „Horatius neve nemcsak egy nagy költőt idéz, hanem egy páratlanul életrevaló, okos és kedves embert is. Szellemessége és tapintata olvasóit is meghódítja mindenütt, ahol magáról és helyzetéről beszél. Ezt pedig sokszor teszi. Horatius nem a nagy világoszmék költője, mint Vergilius. Nem is a gyengéd, légies szépségoké. Ő gyalogjáró, szellemes, modern típusú és urbánus poéta, az emelkedettség legcsekélyebb igénye vagy póza nélkül. Az olvasóval szinte azonnal bizalmas viszonyba lép, akár egy modern napilap csevegő s népszerű cikkírója. Irónikus szellem, mindenről fölényesen és mulatságosan tud beszélni. Első könyvét, a szatírákat, *Sermóknak* nevezi, azaz egyszerűen *Beszélgetéseknek*. Verse csakugyan egészen közele áll a prózához, valami könnyed, művelt, franciás. Anatole France-éhoz hasonlítható prózához. Született műélvező és kritikus“.

³ Nem is egy egész évtized múlva, hasonló magyaros formában a teljes Horatiust Szász Béla ültette magyar nyelvre. (*Ódái és epodái*, 1913.)

⁴ Keszti Imre: *A korai Babits kötetek ritmikájához*. Argonauták. 1938. 204–207. l.

⁵ 1933. (nov. 28-iki) 16. sz.

⁶ I. kötet. 1934. 97–98. l.

Most pedig jöjjenek az ifjúkori kísérletek:

Hor. Carm. III. 12.

Nyomorúság se szerelmet nem ízelt, sem az édes ital enyhét, hanem egyre remegőn a haragos gyám pörölésére figyelni.

Cytherēa fia töled kosarat, guzsalyt elszed, se Minerva műveit nem tűri nálad, Neobüle; te csupán Hebrusodért égsz.

Csinos ez kenve ha vállát beineríti Tiberisbe, lovon is jobb lovas ő Bellerophonnál, se futásban se viván nem leli párját.

Ügyes ő ha a mezőn át hajigálva üzet ünőt, ugyanő ürge a cserjés magas aljába lopózó fene vadkant kicsapászni.

(

()	()	()	()	()	()
()	()	()	()	()	()
()	()	()	()	()	()
()	()	()	()	()	()

)

Babits Mihály.

Hor. Epod. 14.

Mérthogy agyamban olyan tétlenség, akkora fúradt feledékenység terhe nyom,

míntha a léthei álmatadó ital égne kiszáradt eltikkadt, forró torkomon?

kérdezed, ő Maecenas, kérdésed megöl engem: egy istenség, egy istenség

tiltja, hogy a megígért, elkezdett jambusi versem pálcára göndörítették:

— Mért nevetek. Hajdanta Bathyllost, samosi párját így neveté Anacreon,

Domború lanttal az is gyakran síratta meg álmát: de nem kimért verslábakon.

Égsz magad is. Lángod szépségben a trójai vésszel versenyez; örülhetsz te még.

Engem azonban olyan szabados lány, Phryne, emészt el, kinek egy férfi nem elég.

(Az első sor hexameter; a második négyes jambus.)⁷

Babits Mihály.

Cholnoky László úrnak

Irtam 1901. (vagy 1902)⁸ Szekszárd
Cholnoky úrnak adtam 1918-ban;
Budapest.

Babits.

Az eredeti kéziratot, annak tanúsága szerint, Babits 1918-ban Cholnoky Lászlónak adta, majd Stemmer Ödön antiquarius útján került alulírt tulajdonába.

Kozocsa Sándor.

⁷ (*Babits Mihály jegyzete.*)

⁸ A „vagy 1902”-t Babits tolla erősen áthúzta.